

# ČAROVNIŠKI TRIKI IN MANAGERSKI PRESTIŽ

Čarovnik pokaže eno običajno stvar, naredi nekaj neobičajnega, kot denimo, da stvar izgine, nato pa jo vrne. Če mu to uspe, je odigral točko, imenovano prestige. V tem je tudi lekcija za managerje. | Mirt Komel

**P**restíž je izmuzljiva beseda, ki označuje prav tako izmuzljiv fenomen. Po utečeni rabi sinonimno izraža ugled, veljavo, še zlasti glede na bogastvo, moč ali uspešnost, kot se glasi zdravorazumsko dojetje tega izraza. Nekaj lahko daje prestiž, denimo položaj ali določena lastnina, sam prestiž pa je lahko tudi izbojevan ali izgubljen z določenimi dejanji. Manager, funkcija managerja, je v današnji družbi zagotovo položaj, ki daje prestiž, ne samo glede na bogastvo, ki si ga kopiči manager, in uspeh, ki se pogosto meri prav z nakopičenim bogastvom, ampak tudi zaradi moči, ki jo ima manager v podjetjih in drugih institucijah, moči, s katero in zaradi katere si konec koncev sploh zmore pridobivati bogastvo in ugled nekoga, ki je uspešen.

## Poslušnost dosežeš tako s pištolo na čelu kot z avtoriteto

Ahil, »govorec velikih besed in storitelj velikih dejanj«, kakor ga opiše Homer, se je pred Trojo ujezil, ker mu je Agamemnon speljal eno izmed njegovih suženj, pri čemer ni šlo za vprašanje ljubezni, ampak za vprašanje užaljene časti (moderna interpretacija iz filma Troja je pač le romantična spakedravščina, takrat ljubezen ni bila zavezana monogamiji, kakor tudi bogovi ne monoteizmu). Skratka, šlo je za prestiž. In kako Ahil argumentira svoj odhod iz bitke? »Čemu se sploh bítí? Ista usoda doleti tako strahopetca kot pogumnega ...« Agamemnon je ušalil ne samo Ahila, ampak tudi uničil prestiž kot tak, pravila, po katerih se dodeljuje in jemlje prestiž v določeni skupnosti.

V nasprotju z mnenjem mnogih, tako takratnih kot dandanašnjih, ki so obsedeni z močjo in jo pogosto zamenjujejo z nasiljem, vse kaže, da si prestiža ni mogoče pridobiti na silo, z nasiljem. Tako kot avtoriteta, kot je v delu Med preteklostjo in prihodnostjo prepričljivo pokazala H. Arendt, je prestiž nekaj, kar je sicer lahko lastnost posameznika, a je v prvi vrsti dodeljeno od drugih. Razlika med avtoritarnostjo in avtoriteto je zgovorna tudi za primer prestiža: avtoritaren je tisti, ki s svoje pozicije moči druge »na silo« podreja svojim zamislim, mnenjem, delovanju itd. in za to zahteva brezpogojno ubogljivost. Avtoriteta pa je nekdo, čigar misli, mnenja in delovanje sami toliko prevzamejo udeležence, da spontano spoštujejo tvorca in ga ubogajo, ker tako hočejo.

Tu je razvidna glavna poanta kritike nasilja in tistih, ki mešajo moč z nasiljem, H. Arendt: slednji menijo, da gre za isti fenomen, če je učinek v obeh primerih enak – če lahko poslušnost dosežeš tako s pištolo na čelu kot z avtoriteto, potem sta avtoriteta in avtoritarnost isto. Kar pri tem varljivem argumentiranju umanjka, je ravno bistvena meja, po kateri v prvem primeru vpleteni proti svoji volji zapade v poslušnost, v drugem primeru pa uboga, ker tako sam hoče.

## Hlapec je tisti, zaradi katerega je gospodar – gospodar

Hegel je v delu Fenomenologija duha z dialektiko gospodarja in hlapca pokazal, da gre pri vsej zadevi za nič drugega kot boj za prestiž: gospo-

dar je tisti, ki gre v boj na življenje in smrt z avtoriteto, hlapec pa je tisti, ki se ustraši smrti, tega absolutnega gospodarja, in se igre gospodarja noče iti, s čimer se umesti natanko na položaj tistega, ki mu življenje pomeni več kot prestiž. Pri Heglu je torej življenje quo življenje v opoziciji s prestižem, pri čemer pozicija gospodarja sovpada s pozicijo prestiža. O tem dobro priča sam Ahil, ki je v dilemi med dolgim in dobrim, toda anonimnim, izbral kratko in prestižno življenje, s čimer je ravno premagal onega absolutnega gospodarja, o katerem govori Hegel, smrt.

## Gospodarska kriza je načela prestiž, ki so ga managerji uživali od 70. let dalje. Je družba odkrila njihov »trik«?

Lacanova kritika Hegla v knjigi Hrbtna stran psihoanalize pa poda drugo interpretacijo, po kateri je gospodarstvo popolnoma drugače določeno: »Bilo bi povsem napačno verjeti, da se to odloča na ravni tveganja. To tveganje je kljub vsemu povsem mitično. Sled mita, ki je ostal v hegeljanski fenomenologiji.« Po Lacanu je sam hlapec tisti, zaradi katerega je gospodar sploh gospodar. Fantazma hlapca, po kateri gospodar uživa, je prav to, zgolj fantazma, toda tudi nič manj kot to – drži ga v šahu, v poziciji hlapca, kolikor si domišlja, da »gospodar uživa«. Dejansko pa gre za to, da gospodar uživa prestiž, kajti zgolj za to gre: za boj za prestiž, in če je že kje najti užitek, ga je najti v samem prestižu, v zavesti gospodarja, ki si govori: »Imam prestiž.« Da gre pri tem za fantazmo hlapca, je razvidno v tem, da tudi hlapec sem pa tja najde užitek v možnostih, v katerih lahko ukrade užitek gospodarju, če drugega ne, tako, da zbija šale na njegov račun.

## Ukrasti užitek s šalo

Vsakomur, ki je vpet v delovni proces, so poznane šale podrejenih na račun nadrejenih, in managerji kot vodilne figure seveda niso imuni za dolgo roko vica. Ena izmed klasičnih predelav se glasi tako: »Koliko managerjev potrebuješ za zamenjavo žarnice? Tri. Dva, da ugotovita, ali jo je res treba zamenjati, in enega, da gre ukazati podrejenim, naj jo zamenjajo.« Eden izmed boljših, kar sem jih slišal na račun managerjev, pa je: »Neki moški se je med poletom z balonom izgubil, zato je spustil višino in zagledal pod sabo žensko. 'Hej! Se opravičujem, a mi lahko pomagate. Obljubil sem prijatelju, da se bom dobil z njim, toda ne vem, kje sem.' Ženska mu od spodaj odgovori: 'Ste v balonu, ki ga drži

*Mirt Komel je raziskovalec in asistent na oddelku za Kulturologijo Fakultete za družbene vede v Ljubljani. Z managementom se podrobneje ukvarja pri projektu kritičnega managementa na Mirovnem inštitutu.*



Foto: Dreamstime

*Narediti, da nekaj izgine, ni dovolj. To, kar je izginilo, moraš pripeljati nazaj. Zato ima vsak čarovniški trik tretji, najtežji del, del, ki se imenuje The Prestige.*

pokonci topel zrak, in plujete na približno petsto metrih višine, 50 stopinj severne višine in 60 stopinj zahodne dolžine.' Nakar ji odgovori: 'Vi ste po poklicu tehnik!' – 'Res sem tehnik, kako ste vedeli?' – 'No, vse, kar ste mi povedali, je tehnično točno, toda z vašimi informacijami si ne morem pomagati, še vedno sem izgubljen. Dejansko mi niste prav nič pomagali, če že kaj, ste mi samo še bolj zakomplicirali vožnjo!' «Ženska spodaj mu na to poreče: »Vi pa morate biti po poklicu manager!' – 'Res sem manager, kako ste vedeli?' – 'No, ne veste, kje ste, in ne veste, kam greste, dvignili ste se na višino z ogromnimi količinami toplega zraka, obljubili ste nekaj, česar ne morete izpolniti, in pričakujete od ljudi spodaj, da bodo rešili vaše težave. Dejansko ste v istem položaju kot prej, preden sva se srečala, toda zdaj, kdo ve kako, je to postala moja krivda.'»

### Je prestiž čarovniški trik?

Prestiž nikakor ni enoznačna beseda in njegova fantazmatičnost postane razvidna, brž ko pogledamo njegov etimološki izvor: izvorno, v latinščini, se je »prestiž« nanašal na pretiravanje v estetskem smislu, na pompoznost, kar je bilo znak za človeka slabega okusa. Etimološki koren nas v latinščini popelje dalje do besede »præstigium«, ki pomeni iluzijo ali trik, kar se še vedno izraža v številnih romanskih jezikih, v italijanščini, denimo, »prestigio« pomeni tako prestiž kot tak kot tudi iluzorično prevaro; čarovnikov trik se imenuje »gioco di prestigio«, igra prestiža. Francoščina prav tako izraža dvojni pomen z izrazom »prestige«, od koder smo ga dobili v slovenščini, saj sta fonetsko oba izraza enaka. Če pomen »prestiž« podvojimo s tem v mislih, dobimo to, kar je ključno pri vprašanju prestiža, torej sam »prestige« prestiža.

Termin prestige v smislu čarovniške prevare je uporabil Christopher Priest v svojem istoimenskem romanu iz leta 1995, v katerem gre za spopad dveh čarovnikov za oba pomena prestiža: za prestiž slave in, s tem

neposredno povezano, za tistega, ki bo izvedel najznamenitejši prestige. V tem delu je skoval znamenito sekvenco vsakega velikega čarovniškega trika: postavitve (The Set Up), performansa (The Performance) in prestiž (The Prestige).

V bolj znani filmski predelavi romana iz leta 2006 sta scenarista Jonathan in Christopher Nolan estetizirala sekvenco v filmu The Pledge, ki pomeni slovesno zaobljubo ali preprosto obljubo, s katero čarovnik pove občinstvu, o čem govori njegov performans oziroma kaj bo naredil, ne da bi povedal sam trik, se razume. Čarovnik vam pokaže nekaj običajnega. Obrat je začetek performansa, ko naredi nekaj neobičajnega, denimo, da stvar izgine. Čarovnik to običajno stvar vzame in iz nje naredi nekaj izjemnega. Ti, v občinstvu, pa iščeš skrivnost, a je ne najdeš. V resnici pravzaprav nočeš vedeti, v čem je skrivnost, ker hočeš biti prevaran. Toda ne zaploskaš; ne še, kajti narediti, da nekaj izgine, ni dovolj. To, kar je izginilo, moraš pripeljati nazaj. Zato ima vsak čarovniški trik tretji, najtežji del, del, ki se imenuje The Prestige.

### Managerski prestige

Malodane vsesvetovna gospodarska kriza je vsekakor dodobra načela prestiž, ki so ga managerji neomajno uživali vsaj neke od 70. let, ko se je njihov položaj v družbi konsolidiral. Je to mar zato, ker je »publika« razkrila njihovo »skrivnost«, razkrinkala njihov »trik«? Prej kot to se mi zdi, da je sam manager sčasoma prišel do položaja, kjer ni bil več zmožen izvajati svojega prestigea, zaradi katerega je dobival bučne aplavze in si pridobival družbeni prestiž. Zahakljalo se mu je, ko je obtičal na drugi točki vsakega dobrega čarovniškega trika: vsem kaže nekaj običajnega, bodisi podjetje bodisi kaj drugega, iz tega naredi nekaj izjemnega, denimo tako, da čezmerno porabi resurse, kar pa vse bolj pogosto umanjka, je ravno The Prestige, točka, kjer to, kar je izginilo, pripelje nazaj. ■